

Szegedi Tudományegyetem
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Elméleti Nyelvészet Program

Varga Marianna

*Magyar büntetőperes bírósági kihallgatások komplex
nyelvészeti elemzése*

TÉZISEK

Témavezető:

Prof. Dr. Németh T. Enikő
tanszékvezető egyetemi tanár

2020

1. Bevezetés: Az értekezés témája, célja és felépítése

A vádlott és a tanú vallomása két olyan kulcsfontosságú bizonyítási eszköz, amelyek nélkül elképzelhetetlen az igazságszolgáltatás. A vallomás megszerzése kihallgatás útján valósul meg, ezért rendkívül fontosak azok az ismeretek, amelyek a kérdésfeltevések válaszadásra, és ezáltal a vallomástételre gyakorolt hatását adják meg. A szakirodalomban nagyfokú egyetértés van abban a tekintetben, hogy a kérdésfeltevések módja jelentős mértékben meghatározza a válasz minőségét (Loftus 1979: 90–91, Hale 2004: 34). Ez lehet az oka annak, hogy a bírósági kihallgatások kutatói jellemzően a kérdésfeltevésekkel való befolyásolási lehetőségekre koncentrálnak (Harris 1984, Walker 1987, Dobos 2014, Liao 2017). A vallomástétel kérdésfeltevések általi befolyásolása különösen népszerű kutatási terület a keresztkérdéses (pl. angol-amerikai) eljárásban, ahol az ellenérdekű felek különböző stratégiákkal próbálják a másik fél által állított tanút összezavarni és szavahihetőségét megingatni, ezáltal gyengítve az ellenérdekű fél eljárási pozícióját és hitelességét (Fedor 2014: 451). Ezzel szemben az ún. elnöki per (amilyen a magyar is), ahol a tanács elnökének a feladata a tanúk és a vádlottak elfogulatlan kihallgatása, indokolatlanul kevés figyelmet kapott ezidáig a tudományos kutatásokban. Ahogyan arra Elek (2008) is felhívja a figyelmet, a kérdésekben számos befolyásolási lehetőség rejlik, azonban nincs arra lehetőség, hogy a kihallgató csendben maradjon és pusztán meghallgassa a kihallgatottak elbeszélését, hiszen ezáltal számos jogilag releváns tény feltáratlan maradna, ami akár az ügyek megalapozatlanságát is eredményezheti. Az értekezés legfőbb céljaként ezért azt határoztam meg, hogy empirikus és kvalitatív kutatási módszerek révén feltérképezem azokat a bírói kihallgatási stratégiákat, amelyek azt segítik elő, hogy a vallomások a lehető legpontosabbak, félreérthetetlenek és befolyásmentesek legyenek. A disszertációban emellett érvelek, hogy ezek a stratégiák **kérdésfeltevési mintázatokba** rendezhetők. A mintázatokban egyaránt szerepe van a kérdések formai jellemvonásainak és a kontextusnak, ez utóbbin belül különösen a kérdező céljának, a beszédelőzménynek, a kontextusbeli evidenciáknak, valamint a hallgatókban kiváltott hatásnak.

A dolgozat felépítése a következő: A második fejezetben ismertetem az értekezés elméleti hátterét, ezen belül bemutatom a kutatás interdiszciplináris szemléletéhez illeszkedő adaptációs elméletet, áttekintem a kérdésfeltevések formai és funkcionális jellemvonásait, a bírósági kihallgatások kontextusát, majd megvizsgálom a nyelvi befolyásolás jelenségét a pragmatikai szakirodalomban és bevezetem a nem szándékos szóbeli befolyásolás fogalmát, végezetül pedig a konverzációelemzés keretében

meghatározom azt, hogy a korpuszban található kérdés-válasz párok milyen terjedelmi egységekre bontva vizsgálhatók. A harmadik fejezetben a kérdésekben rejlő befolyásolási lehetőségekkel és a hozzájuk kapcsolódó befolyásolás csökkentése érdekében alkalmazott bírói stratégiákkal foglalkozom. A negyedik fejezetben a bírói kérdésfeltevések funkció szerinti csoportosítását mutatom be a hozzájuk kapcsolódó kérdésfeltevési stratégiákkal. A fejezetben vizsgálom az információkérő kérdésfeltevéseket, a megértés ellenőrzése céljából alkalmazott kérdésfeltevéseket, az információk megbízhatóságának ellenőrzésére szolgáló kérdésfeltevéseket, valamint az ellentmondások feloldására irányuló kérdésfeltevéseket. A fejezet utolsó részében a bírósági kommunikáció interperszonális aspektusával, a benyomáskeltési stratégiákkal foglalkozom, amelyek fontos szerepet játszanak a nyelvi és nyelvhasználati stratégiák megválasztásában, valamint elősegíthetik a tanúkkal való együttműködést. Az ötödik fejezetben felvázolom azokat a kérdésfeltevési mintázatokat, amelyek a korpuszon végzett vizsgálatban a leggyakrabban fordultak elő a bírói kihallgatásokban, a hatodik fejezetben pedig összefoglalom az értekezés eredményeit.

2. Az értekezés hipotézisei és kutatási kérdései

A kutatást öt hipotézis és két kutatási kérdés mentén végeztem el. Az első két feltevés a nyelvi befolyásolás jelenségéhez kötődik. A pragmatikai szakirodalomban részletesen vizsgált szándékos nyelvi befolyásolás (Árvay 2003, 2007, De Saussure 2005, Németh T. 2013a, 2013b, 2015, 2020, Kamil–Fareed 2017) mellett azt feltételezem, hogy a hallgatót úgy is lehet befolyásolni, hogy a megnyilatkozó személynek nincs befolyásolási szándéka. A nyelvhasználat által megvalósuló befolyásolás attól függetlenül, hogy akaratlanul vagy akaratlagosan valósul meg, rendkívüli jelentőséggel bír a bírósági kihallgatásokban, ezért azt is feltételezem, hogy a bírók törekednek arra, hogy kérdésfeltevéseikkel ne befolyásolják a kihallgatott válaszadását. Ezeket a feltevéseimet az (I)–(II) hipotézisek alatt adom meg.

(I) Hipotézis

A nyelvi elemek eredményezhetnek nem szándékolt befolyásolást is.

(II) Hipotézis

A bírók a befolyásolás minimalizálására törekednek, ami bizonyos nyelvi elemek használatában tetten érhető.

A harmadik hipotézis a kihallgató és a kihallgatott által explicit és implicit módon

közvetített jelentés kölcsönös megértésének vizsgálata során merült fel. Azt feltételezem, hogy a sok éves kihallgatási tapasztalattal rendelkező bírók impliciten képesek elsajátítani azt a tudást, hogy miként lehet a legkevesebb félreértéssel kérdést feltenni, és milyen jellegű információk tudatos felismerése kulcsfontosságú a pontos és félreérthetetlen információszerzéshez, így a pusztán nyelvi jelentés akár tudatosan is elérhető lehet a bírók számára a kihallgatásban. Ezt a feltevést a (III) alatt szereplő hipotézisként fogalmaztam meg.

(III) Hipotézis

A pusztán nyelvi jelentés a bírók számára tudatosan is elérhető lehet a bírósági kihallgatásokban.

A negyedik és ötödik hipotézis a kihallgatások interperszonális aspektusaihoz kapcsolódik. Nemzetközi kutatások (Sanderson 1995, Harris 2011) rámutattak arra, hogy a bírósági kihallgatásokban különösen jelentős szerepe van az interperszonális stratégiáknak abból adódóan, hogy a kihallgató által alkalmazott stratégiák képesek enyhíteni a bírósági kihallgatásoknak a kényszerítő és feszélyező jellegét. Meglátásom szerint ezek a stratégiák kifejezetten alkalmasak lehetnek a kihallgatottal való együttműködés elősegítésében. A kihallgatottak oldaláról pedig azt feltételezem, hogy a vádlottak az erősebb benyomáskeltési motivációjuk miatt többféle benyomáskeltési stratégiát alkalmaznak, mint a tanúk. Ezeket a feltevéseimet a (IV)–(V) hipotézisek formájában fogalmaztam meg.

(IV) Hipotézis

A bírók az együttműködés elősegítése érdekében alkalmaznak olyan stratégiákat, amelyekkel védik a kihallgatott személyről kialakult pozitív benyomást, illetve elősegítik annak megtartását.

(V) Hipotézis

A vádlottak jellemzően több benyomáskeltési stratégiát alkalmaznak a tanúkhöz képest az erősebb benyomáskeltési motivációjuk miatt.

A hipotézisek mellett két kutatási kérdést is feltettem a tanúk emlékezetének megbízhatóságára irányuló kérdezőségi stratégiák vizsgálata során. A tanúk emlékezetét számos olyan verbális hatás érheti a bírósági kihallgatásig, ami hatással van az emlékezetükre és ezáltal a vallomástételre is. Az értekezésben azt vizsgálom, hogy milyen verbális hatások

okozhatnak hamis emlékeket a bírósági vallomástétel előtt, és vannak-e olyan bírói kihallgatási stratégiák, amelyek a hamis emlékek feltárását segítik. Ezeket az (I)–(II) kutatási kérdések alatt adom meg.

(I) Kutatási kérdés

Milyen hamis emlékeket okozó verbális hatások érhetik a tanúk emlékezetét a bírósági meghallgatásuk előtt, amelyek ezáltal képesek befolyásolni a bíróságon tett vallomásukat?

(II) Kutatási kérdés

Megfigyelhetők-e olyan kérdezői stratégiák, amelyek alkalmasak annak felderítésére, hogy a tanúk egy valós élmény emlékét idézik-e fel (és amennyiben igen, úgy mennyire tekinthető pontosnak az emléküket), vagy pusztán a vélekedésüket, következtetéseiket, utólagos információszerzésüket közlik?

Az értekezés hipotéziseinek és kutatási kérdéseinek összefoglalását követően a továbbiakban áttekérek a kutatás korpuszának és módszertanának ismertetésére.

3. A kutatás korpusza és módszerei

A disszertáció nyolc elsőfokú büntetőperes eljárás elemzésén alapul. Az ügyek között szerepel testi sértés büntette, életveszélyt okozó testi sértés büntettének kísérlete, költségvetési csalás vétsége és büntette, pénzmosás büntette, valamint gondatlanságból elkövetett emberölés. A kutatást a Szegedi Törvényszéken végeztem a 2017.EI.XI.F.9/5. számú kutatási engedélyem alapján, amely lehetővé tette, hogy a tárgyalásokon személyesen vegyek részt és diktafonnal (Olympus WS-831) rögzítsem az elhangzottakat. Ez tette megvalósíthatóvá azt is, hogy a nem verbális kommunikációról írott jegyzeteket készíthessek, amelyek hozzájárultak a megnyilatkozások pontosabb értelmezéséhez. A felvételeket 2017-ben két bíró (tanácselnök) tárgyalásain volt alkalmam elkészíteni. A kihallgatási részleteket a törvényi rendelkezéseknek megfelelően, anonim módon közlöm a disszertációban. A titoktartási kötelezettség miatt a nyolc tárgyalás résztvevőinek számszerű adatait összesítve adom meg, és csak a nyelvészeti elemzés szempontjából releváns adatokat közlöm. A disszertációban vizsgált közel 7 órányi hanganyagot tartalmazó korpusz a következőket tartalmazza:

1. Két vádlott kihallgatása: A tárgyalásokon részt vevő nyolc vádlottból ketten tettek vallomást a bíróságon, a további hat vádlott megtagadta a vallomástételt. A személyes

körülményeikkel kapcsolatban feltett kérdésekre (pl. családi állapot, anyagi helyzet) azonban mind a nyolc vádlott válaszolt.

2. Tizenkettő tanú meghallgatása: egyik tanú esetében sem merült fel tanúzási akadály, így a tanúk mindegyike tett vallomást a tárgyaláson.

A kutatás komplexitása kétféle módon érvényesül a disszertációban. Egyrészt, a kutatás a nyelvtudomány több területéhez is szorosan kapcsolódik, így a pragmatikához, a szemantikához, valamint a nyelvészeti konverzációelemzéshez. A vizsgálatok jellegéből adódóan a kutatás pragmatikai szemléletű, amelyhez azonban szorosan kötődik a szemantika, így a disszertációban jelentős szerep jut a pragmatika-szemantika határán lévő kutatásoknak. Ezeknek elsősorban az implicit és explicit jelentésképzés (Carston 2004, Recanati 2004, Hansen 2008, Ariel 2008, Sternau és mtsai. 2015), valamint a kérdések típusainak vizsgálatában van jelentősége (Sadock–Zwicky 1985, Groenendijk–Stokhof 1997, Schirm 2007, Maleczki 2007, Illie 2015, De Ruiter 2015, Sudo 2013, Gyuris 2017). Nélkülözhetetlen továbbá a konverzációelemzés eszköztárának alkalmazása is, hiszen ez teszi lehetővé a tárgyalásokon elhangzottak visszakövethető, pontos lejegyzését és elemzését, amely által a szupraszegmentális jegyek, így például a szünetek hossza, az intonáció, és a beszédtempó is vizsgálhatók (Schegloff–Sacks 1973, Jefferson 1984, Hayano 2012).

Másrészt, a bírósági kihallgatások elemzésében a nyelvtudomány mellett nélkülözhetetlen szerepe van a pszichológiának, a jognak és a kriminalisztikának is. A kutatás ugyan a nyelvtudományhoz tartozik, mivel legfőbb célja a bírósági kihallgatások nyelvi és nyelvhasználati stratégiáinak feltárása. A nyelvi kifejezések azonban elválaszthatatlanok a nyelvet használóktól. A beszélők valódi céljai és szándékai nem mindig látszanak önmagukból a nyelvi kifejezésekből, ezekre következtetni szükséges a nyelvi formák és az adott bírósági kontextus interakciójából, a fizikai kontextust, a szociális kontextust és a háttérismereteket is figyelembe véve. A mögöttes szándékok, stratégiák és célok kiderítéséhez a pragmatika eszköztárára van szükség (Sperber–Wilson 1986/1995, Verschueren 1999, 2008, Árvay 2003, Kamil–Fareed 2017). A nyelvhasználatot emellett olyan tényezők is befolyásolják, mint az egyének személyiségjegyei, valamint az emberi emlékezet működésének a hatása, ezek a pszichológia tudományterületére tartoznak. Mivel a személyiségjegyek és az emlékezet működése nyomot hagy a nyelvhasználatban, a pszichológia és a pragmatika módszereit célszerű ötvözni e tekintetben (Loftus–Palmer 1974, Ost és mtsai 2013, Roediger–DeSoto 2015, Laney–Loftus 2016, Reyna és mtsai. 2016). A kutatás továbbá szorosan kötődik a joghoz is, mivel a kommunikációs stratégiák függenek az adott jogrendszerrel és jogi szabályozástól, így a bírósági nyelvhasználat elemzését mindig az

adott jogrendszer figyelembevételével szükséges vizsgálni (Elek 2008, Vinnai 2017). Végezetül a kutatásban a kriminalisztika tudományának azok az eredményei sem hagyhatók figyelmen kívül, amelyek az elsőfokú bírósági eljárások kihallgatási módszereivel kapcsolatosak (Bócz 2008). A felsorolt megközelítések különböznek egymástól, azonban együttműködve, egymást kiegészítve egy komplex elemzést segítenek elő. A disszertáció komplexitása jól kezelhető a kontinentális-perspektivikus pragmatikairányzatban, amelyben a pragmatika nyelvre irányuló funkcionális perspektívaként jelenik meg, és a nyelvhasználat interdiszciplináris tudományaként szolgál (Verschueren 2008: 15). A disszertáció azon részeiben azonban, ahol más pragmatikamegközelítések a vizsgált nyelvi, nyelvhasználati jelenség mélyrehatóbb elemzését teszik lehetővé, ott ezen irányvonalak mentén vizsgálódomok (pl. Sperber–Wilson 1986/1995, Árvay 2003, Németh T. 2013ab, Carston 2004, Ariel 2008).

3. Az értekezés eredményei

Az értekezés legfőbb eredményei a következő pontokban összegezhetők:

1. Rámutattam arra, hogy az ún. befolyásolódáshoz nem feltétlenül szükséges a beszélő befolyásoló szándéka, és ezáltal a szóbeli befolyásolás jelenségének egy tágabb értelmezési lehetőségére világítottam rá. A kihallgatási stratégiák szempontjából ez azért lényeges megállapítás, mert a nem szándékolt befolyásoló hatás elkerülése is rendkívüli jelentőséggel bírhat a bírói kérdésfeltevésekben.
2. Az elemzések által bemutattam azt, hogy egy adott kontextusban bármilyen nyelvi elem (pl. egy ige vagy egy kérdőszó) alkalmas lehet a befolyásolásra, a beszélő befolyásoló szándéka nélkül is. Ezen eredmények alapján az értekezés első hipotézise, mely szerint a nyelvi elemek nem szándékolt befolyásolást is eredményezhetnek beigazolódott.
3. Feltártam azokat a bírói kérdésfeltevési stratégiákat, amelyekkel a kérdések alapvető befolyásoló tulajdonságait is megpróbálják elkerülni. Ez megmutatkozik az igeválasztásban, az előfeltevések mellőzésére való törekvésben, a kérdések logikai sorrendjének betartásában, valamint az episztemikus részrehajlásuk kifejezésének kerülésével, ezért a korpusz adatai a második hipotézist is alátámasztották.
4. Létrehoztam egy komplex szempontú kihallgatási tipológiát, és feltártam a hozzájuk kapcsolódó nyelvi és nyelvhasználati stratégiákat:
  - (i) Az információkérő kérdések keretében olyan stratégiákat állapítottam meg, amelyek az új információk megszerzését segítik elő. Ez különösen fontos amiatt, hogy a

bírósági kihallgatás ne csak a nyomozás során tett vallomások formális megismétlése legyen. Ráműtattam arra, hogy nemcsak azok a kérdések lényegesek, amelyek lehetőséget adnak a tanúnak a történetek kötetlen formában való előadására, hanem a jogilag releváns tények feltárása miatt szükséges olyan kérdések feltevése is, amelyek jelentős megszorítást tesznek a válaszalmazra nézve, ugyanakkor ezekben a kérdésekben rendkívül fontos a befolyásolás elkerülésére alkalmazott stratégiák alkalmazása.

- (ii) A megértés ellenőrzésére irányuló kérdésfeltevések kapcsán feltártam azokat a stratégiákat, amelyekkel a bíró biztosítja a kihallgatott számára azt, hogy megértse a tárgyaláson elhangzottakat, valamint azokat a stratégiákat is bemutattam, amelyekkel a bírók azt ellenőrzik, hogy ők pontosan értik-e a kihallgatott által elmondottakat. Ezekkel a stratégiákkal a bírók egyrészt megpróbálják elkerülni a félreértést a minél pontosabb információszerzés érdekében, másrészt pedig kölcsönösen nyilvánvalóvá teszik a maguk és a tárgyaláson részt vevők számára a kihallgatott által elmondottakat, növelve ezáltal a résztvevők közös tudását.
  - (iii) Az információk megbízhatóságát ellenőrző kérdésfeltevések vonatkozásában a tanúk esetleges elfogultságára vagy érdekeltségére, a cselekmények észlelésének idején az alkoholos befolyásoltság fokának meghatározására, valamint a hamis emlékek feltárására irányuló kérdésfeltevési stratégiákat határoztam meg.
  - (iv) Az inkonzisztenciák feloldására irányuló kérdésfeltevések keretében pedig azokat a kérdezős stratégiákat tártam fel, amelyeket abban az esetben alkalmaznak a bírók, ha valamilyen ellentmondást észlelnek a tanú bíróságon tett vallomása és a nyomozati szakaszban tett vallomása között.
5. Az elemzés rávilágított arra, hogy a puszta nyelvi jelentés tudatosan is elérhető lehet a társas interakcióban. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a sok éves kihallgatási tapasztalat során a rendszeres félreértések révén a bírók implicite elsajátították azt a tudást, hogy miként lehet a legkevesebb félreértéssel kérdést feltenni, és milyen nyelvi elemekre fontos figyelni. Ez az eredmény alátámasztotta a harmadik hipotézist.
6. Meghatároztam azokat a verbális hatásokat, amelyek hamis emlékeket idézhetnek elő. A rendőrségi kihallgatás során két jellegzetes módon keletkezhet hamis információ. Egyrészt akkor, ha a tanúnak nincs módja arra, hogy elsőként a saját szavaival fogalmazza meg a történeteket. Ekkor a kihallgató szóhasználata okozhat spontán hamis emlékeket, mivel a történeteket egy újabb fogalmazásmódban is hallja a kihallgatott. Másrészt pedig akkor, ha a kérdésfeltevések az emlékek befolyásolására alkalmas információt tartalmaznak,

különösen igaz ez a specifikus eldöntendő kérdésekre és a nyitott kérdésekre. Az esemény észlelésekor pedig a szemantikailag egymáshoz kapcsolódó (pl. egy kognitív sémához tartozó) szavak elhangzása, vagy az egyén saját következtetései alkalmasak a leginkább arra, hogy hamis emlékek keletkezzenek.

7. Feltártam a forrásellenőrző kérdések lényeges szerepét, amellyel a bírók az emlékek eredetére kérdeznék rá.
8. Rámutattam arra, hogy a bírók által alkalmazott benyomáskeltési stratégiák nagy mértékben meghatározzák a tárgyalás hangulatát, és a tanúk vonatkozásában különösen a felelősséget elhárító stratégiák alkalmasak lehetnek az együttműködés elősegítésére. Ugyanakkor a korpuszban nem találtam olyan benyomáskeltési stratégiát, amelyet a bírók a vádlottak kihallgatása során alkalmaztak volna, ami feltehetően arra a törvényi előírásra vezethető vissza, hogy a vádlottak bármikor megtagadhatják a válaszadást, és nem kötelesek együttműködni. Ezért a negyedik hipotézis csak részben igazolódott be. Az adatok ugyanakkor alátámasztották az ötödik hipotézist, tehát a vádlottak lényegesen több benyomáskeltési stratégiát alkalmaznak a tanúkhöz képest, ami feltehetően a benyomásmotivációjuk magasabb fokára vezethető vissza.
9. Bemutattam azokat a bírói kérdésfeltevési mintázatokat, amelyek a kérdések által szabott keretek között a leginkább alkalmasak a kihallgatottak elfogulatlan, pontos és részletes kihallgatásához.

Az értekezés eredményei a nyelvtudomány és a jogtudomány számára egyaránt relevánsak. A nyelvtudomány számára azért, mert a bírósági diskurzus olyan intézményesített nyelvhasználati forma, amely a hétköznapi nyelvhasználatól eltérő speciális jegyeket mutat. A jogtudomány számára pedig azért, mert a nyelvészeti elemzéssel feltárt speciális jegyek tudatos alkalmazása segítheti a bírósági szakemberek munkáját.

Hivatkozások

Ariel, Mira (2008) *Pragmatics and grammar*. Cambridge: Cambridge University Press. 261–308.

Árvay, Anett (2003) A manipuláció és a meggyőzés pragmatikája a magyar reklámszövegekben. In E. Németh T. – K. Bibok (szerk.) *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XX. Tanulmányok a pragmatika köréből*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 11–35.

Bócz, Endre (2008) *Kriminalisztika a tárgyalóteremben*. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.

Carston, Robyn (2004) Relevance theory and the saying/ implicating distinction. In L. R. Horn – G. Ward (szerk.) *The Handbook of Pragmatics*. Cambridge: MA MIT Press. 633–656.

De Ruiter, Jan P. (2012) Introduction: questions are what they do. In J. P. de Ruiter (szerk.) *Questions. Formal, Functional and Interactional Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press. 1–10.

De Saussure, Louis (2005) Manipulation and cognitive pragmatics. Preliminary hypothesis. In L. De Saussure – P. Schulz (szerk.) *Manipulation and Ideologies in the Twentieth Century: Discourse, Language, Mind*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 113–146.

Dobos Csilla (2014) *Nyelv és jog*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó.

Elek, Balázs (2008) *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*. Debrecen: Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft.

Fedor, Anett (2014) Bizonyítás a kiemelt jelentőségű büntetőügyekben. *Magyar Jog* 7-8: 444–454.

Groenendijk, Jeroen – Martin Stokhof (1997) Questions. In J. van Benthem – A. ter Meulen (szerk.) *Handbook of Logic and Language*. 1055–1124.

Gyuris, Beáta (2017) New Perspectives on Bias in Polar Questions: A Study of Hungarian -e. *International Review of Pragmatics* 9: 1–55.

Hale, Sandra Beatriz (2004) *The Discourse of Court Interpreting: Discourse practices of the law, the witness and the interpreter*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Hansen, Maj-Britt Mosegaard (2008) On the availability of ‘literal’ meaning: Evidence from courtroom interaction. *Journal of Pragmatics* 40/8: 1392–1410.

Harris, Sandra (1984) Questions as a mode of control in Magistrates' Courts. *International Journal of the Sociology of Language* 49: 5–27.

Harris, Sandra (2011) The limits of politeness re-visited: courtroom discourse as a case in point. In Linguistic Politeness Research Group (szerk.) *Discursive Approaches to politeness*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH. 85–108.

Hayano, Kaoru (2012) Question design in conversation. In J. Sidnell – T. Stivers (szerk.) *The Handbook of Conversation Analysis*. Oxford: Wiley-Blackwell. 395–414.

Illie, Cornelia (2015) Questions and Questioning. In K. Tracy – C. Illie – T. Sandel (szerk.) *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction*. Boston: John Wiley & Sons. 1259–1271.

Jefferson, Gail (1984) On the organization of laughter in talk about troubles. In J. M. Atkinson – J. Heritage (szerk.) *Structures of Social Action. Studies in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press. 346–369.

Kamil, Salwa Ibrahim – Fareed Hameed Al-Hindawi (2017) The Pragmatic Nature of Manipulation. *Adab Al-Kufa* 2/33: 9–54. [DOI: 10.36317/0826-010-033-041 – 2020.08.10.].

Laney, Cara – Elizabeth Loftus (2016) History of Forensic Interviewing. In W. T. O'Donohue – M. Fanetti (szerk.) *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse*. New York: Springer. 1–17.

Liao, Meizhen – Yadi Sun (2017) Cooperation in Chinese courtroom discourse. In J. Giltrow–D. Stein (szerk.) *The Pragmatic Turn in Law. Inference and Interpretation in Legal Discourse*. Boston/Berlin: De Gruyter Mouton. 57–82.

Loftus, Elizabeth F. – David G. Miller – Helen J. Burns (1978) Semantic Integration of Verbal Information into a Visual Memory. *Journal of Experimental Psychology Human Learning and Memory* 4/1:19–31.

Loftus, Elizabeth F. (1979) *Eyewitness Testimony*. Cambridge, MA: Harvard University

Press.

Loftus, Elizabeth F. – John C. Palmer (1974) Reconstruction of automobile destruction. An example of the interaction between language and memory. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 13/5:585–589.

Maleczki, Márta (2007) Szemantika: Szerkezetek jelentése. In G. Alberti – Á. Fóris (szerk.) *A mai magyar formális nyelvtudomány műhelye*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 124–138.

Németh T., Enikő (2013a) Intenciók és nézőpontok a nyelvhasználatban. In N. Kugler – K. Laczkó – Sz. Tátrai (szerk.) *A megismerés és az értelmezés konstrukciói: Tanulmányok Tolcsvai Nagy Gábor tiszteletére*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 112–126.

Németh T., Enikő (2013b) Nyelvhasználat, nyelvtan és pragmatika. *Magyar Nyelv* 109/2: 184–191.

Németh T., Enikő (2015) The role of perspectives in various forms of language use. *Semiotica* 203: 53–78.

Németh T., Enikő (2020) Linguistic and Contextual Clues of Intentions and Perspectives in Human Communication. In L. Hunyadi – I. Szekrényes (szerk.) *The Temporal Structure of Multimodal Communication: Theory, Methods and Application*. Cham, Svájc: Springer International Publishing. 3–21.

Ost, James – Hartmut Blank – Joanna Davies – Georgina Jones – Katie Lambert – Kelly Salmon (2013) False memory ≠ false memory: DRM errors are unrelated to the misinformation effect. *PLoS ONE* 8/4: e57939.

Recanati, Francois (2004) *Literal Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Reyna, Valerie F. – Jonathan C. Corbin – Rebecca B. Weldon–Charles J. Brainerd (2016) How fuzzy-trace theory predicts true and false memories for words, sentences, and narratives. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition* 5/1: 1–9.

Roediger, Henry L. – Kurt A. DeSoto (2015) The psychology of reconstructive memory. In J. Wright (szerk.) *International encyclopedia of the social and behavioral sciences*. Oxford: Elsevier. 50–55.

Sadock, Jerrold M. – Arnold M. Zwicky (1985) Speech Acts Distinctions in Syntax. In T. Shopen (szerk.) *Language Typology and Syntactic Description*. Cambridge: Cambridge University Press. 155–196.

Sanderson, Linda (1995) Linguistic Contradiction: Power and Politeness in Courtroom Discourse. *Canadian Journal for Studies in Discourse and Writing/Rédactologie* 12/2: 1–24.

Schegloff, Emanuel A. – Harvey Sacks (1973) Opening up closings. *Semiotica* 8/4: 289–327.

Schirm Anita (2007) A kérdések pragmatikája. In T. Váradi (szerk.) *Alknyelvdok 2007. I. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 161–171.

Sudo, Yasutada (2013) Biased polar questions in English and Japanese. In D. Gutzmann – H.-M. Gärtner (szerk.) *Beyond Expressives. Explorations in Conventional Non-truthconditional Meaning*. Leiden: Brill. 277–297.

Sperber, Dan – Deirdre Wilson (1986/1995) *Relevance*. Blackwell: Oxford.

Sternau, Marit – Mira Ariel – Rachel Giora – Ofer Fein (2015) Levels of interpretation: New tools for characterizing intended meanings. *Journal of Pragmatics* 84: 86–101.

Verschueren, Jef (1999) *Understanding Pragmatics*. London: Arnold Publishers.

Verschueren, Jef (2008) Context and Structure in a Theory of Pragmatics. *Studies in Pragmatics* 10: 14–24.

Vinnai Edina (2017) *Jog és nyelv határán - A jogi nyelvhasználat nemzetközi és hazai kutatása*. Budapest: Gondolat Kiadói Kör.

Walker, Anne G. (1987) Linguistic manipulation, power, and the legal setting. In L. Kedar (szerk.) *Power Through Discourse*. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corporation. 57–82.

Az értekezés témakörében megjelent publikációim

- 2020 Varga Marianna: The role of linguistic impression management in Hungarian courtroom discourses. *Corpus Pragmatics* 4: 381–400. [https://doi.org/10.1007/s41701-020-00087-9 – 2020.08.17.]
- 2019 Varga Marianna: Judicial complex strategies in Hungarian courtroom interrogation. *Comparative Legilinguistics* 39: 47–70.
- 2018 Varga Marianna: The conscious and cooperative availability of bare linguistic meaning in Hungarian legal proceedings. *Argumentum* 14: 450–464. [http://argumentum.unideb.hu/2018-anyagok/vargam2.pdf – 2020.08.17.]
- 2018 Varga Marianna: A tanúk emlékezetét befolyásoló verbális tényezők. *Argumentum* 14: 415–42. [http://argumentum.unideb.hu/2018-anyagok/vargam1.pdf – 2020.08.17.]
- 2017 Varga Marianna: A „puszta nyelvi jelentés” tudatos elérhetőségéről és a bírósági kihallgatásokon betöltött szerepéről. In T. Szécsényi – E. Németh T. (szerk.) *Stratégiák és struktúrák: Tanulmányok Kenesei István 70. születésnapjára*. Szeged: JATEPress Kiadó. 227–236.
- 2016 Varga Marianna: Választ kiváltó stratégiák a magyar bírói kérdésfeltevésekben. In Váradi Tamás (szerk.) *X. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia. Konferenciakötet*. 81–91. [http://www.nytud.hu/alknyelvdok16/proceedings/index.html – 2020.08.15]
- 2015 Varga Marianna: Bírói kérdésfeltevések a magyar tanú- és szakértői bizonyításokban. *Jelentés és nyelvhasználat* 2: 79–107. [http://www.jeny.szte.hu/jeny/jeny-2015-vargam – 2020.08.17.]